

Kultura • 25. 11. 2023 • 6 minut

Dovnitř se nedostaneš

Kniha Aleny Machoninové je ojedinělým zjevem

Josef Chuchma

Když v roce 2017 vydala Academia ve výtečné edici Paměť knihu Heleny Frischerové *Dny mého života* s podtitulem *Vzpomínky na Gulag*, obsáhlý doslov o autorce napsala rusistka Alena Machoninová. V tu dobu si už několik let pro sebe rekonstruovala osud této ženy. Nyní, po téměř deseti letech sbírání materiálů o ženě, která se stala předobrazem Ri, hlavní ženské postavy románu Jiřího Weila *Moskva-hranice*, Machoninová v knize *Hella* sděluje, k čemu došla. Nepodala však ani tak zprávu o investigaci, nýbrž o existenci, a především své vlastní.

Život po smrti

30 — 03 | 20
května července | 24

6/6 19.00
Malé rendez vous s velkým skladatelem
Karel Košárek, Filharmonie Opole
Ostrava, DK Poklad

19/6 19.00
Symfonický koncert
Ivan Ženatý, Sinfonia Varsovia
Ostrava, DK Poklad

mhflj.cz

Reklama

Machoninová (1980) otevírá *Hellu* vzpomínkou na to, kdy a za jakých okolností se jí dostal do rukou Weilův román a nakolik v něm popisy Moskvy souznějí s jejím vnímáním této metropole, v níž žila řadu let (loni po vypuknutí války proti Ukrajině

0:00

0:00

1x

Pocházela z Prostějova, ve třicátých letech spolu s manželem odcestovala do Moskvy, technik Abraham Frischer využil možnosti pracovat na stavbě tamějšího metra. Oba byli židovského původu a komunistického přesvědčení. A oba byli v roce 1937 z politických důvodů zatčeni. Helena vyfasovala desetiletý pobyt v lágrech, Abraham trest smrti – rozsudek byl vykonán v lednu 1938, což se vdova dozvěděla až po bezmála dvaceti letech.

Dny mého života bere Machoninová ve své *Helle* pochopitelně v potaz, vymezuje jim místo v lágrové literatuře, ale hlavním „nástrojem“ přibližování se k tomu, kým Frischerová byla, jak přemýšlela, je početný soubor dopisů, které propuštěná žena adresovala herečce a teatroložce Tamaře Petkevičové, jejíž vzpomínky na táborový život Machoninová přeložila (*Bolest si věk nevybírám*, 2018) a osobně se s divadelnicí setkala. Z této korespondence mnohokrát cituje, kupříkladu z ní vytahuje a k sobě vrší zmínky o určitých motivech, jak se v dopisech objevují v průběhu let.

Kromě toho se probírá archivními dokumenty, například výslechovými protokoly, tedy pokud se k nim aspoň částečně dostane, což je v Rusku obtížná úloha, jak z textu vyplývá. Prohlíží si fotografie, jež *Hellu* zachycují, a snaží se z nich vyčíst, jaká byla, byť i tohle je do značné míry iluzorní. Sbírá o Frischerové jakékoli zmínky. Jenže i tak: „Mám jen drobky, smetí a prach,“ opakuje na několika místech.

Nejsou to jediné věty, jediná konstatování, jež se v textu refrénovitě opakují. Repetitivnost je tu projevem obsese, s níž pisatelka Helenu obhlíží a obkružuje. Sama to i přiznává a současně připouští, že ani po letech, kdy jí *Hella* nedávala spát, toho až příliš mnoho neví; že při snaze o proniknutí do její osobnosti vlastně selhává. Ze *Dnů mého života* se totiž nedá vyrozumět, co všechno Frischerová za deset v Gulagu zažila, nicméně z dopisů lze nepřímo pochopit, že některé tamní skutečnosti byly nepopsatelné.

„Jako už v životě tolikrát, tak zle ještě nebylo,“ cituje Machoninová větu z paměti, kterou má právem za stěžejní. Četné pasáže z dopisů ze šedesátých až osmdesátých let totiž svědčí o pouhém přežívání, o tom, že smrt pro Frischerovou nastala v roce 1937, a vše následující bylo navíc. Jako kdyby nešlo došlápnout na dno. Následky se projevují v neschopnosti spát i po konzumaci koňských dávek sedativ, v nechutenství, depresích, nevěli aktivně konat. Dostat se zpět do Československa se nejspíš ani nepokusila. Postlágrový paralyzující syndrom, zdeptanost takto použitého člověka, ukazuje *Hella* asi jako málokterá kniha.

Život se slovy

Dokumentační linie textu se neustále prolíná s linií (sebe)reflexivní a literární. Machoninová se vyznává ze svého života „v knihách“. Vznikl specifický hybrid,

žánrově nejednoznačný, přitom organicky působící. Můžeme jej označit za autofikční prózu, což je nyní frekventovaný a hezky pružný termín, přičemž „tvrdě“ fiktivního se

0:00

0:00

po Helenine vnitřním životě. Zbyla z toho vseno jen torza, pouhá tušení, tím spíš, že v Rusku není velká společenská vůle se k temné minulosti postavit čelem. Celkově však aktuální ruské společenské faktografie, ale i zmínek o svém soukromí poskytuje Machoninová střídmě. V něčem je urputná, v něčem plachá.

Téměř striktně – a to lze považovat za svého druhu fikci – ony osobní a literární pasáže váže jak k úkolu přijít Frischerové na kloub, tak ke své překladatelské profesi. Síť literárních odkazů (Andrej Platonov, Varlam Šalamov, Andrej Bitov, Susan Sontag, Roland Barthes) s tím vždy nějak souvisí. Stěžejní v této linii jsou právě pasáže o překládání, o dilematech tohoto řemesla.

Její rozbor dvou českých překladů jedné krátké bezejmenné básně Osipa Mandelštama je skeptickou lekcí o možnostech a schopnostech přetlumočení určitých významů napříč jazyky. Přitom ani tyto partie nejsou teoretické, jsou žité, dokreslené konkrétním popisem toho, co v ruské kultuře znamená slovo „kuchňa“, které Mandelštam použil.

Jestli lze knize něco vytknout, pak zbytečnou fabulaci, k níž se autorka uchyluje, když se snaží rekonstruovat výslech Heleny Frischerové po zatčení a domýšlí si chování vyšetřovatele. A knize jako takové pak to, že neobsahuje ani jednu fotografii, ačkoli Machoninová některé z nich detailně popisuje a „nacítuje“. Lze namítnout, že *Dny mého života* obsahují obrazovou přílohu, kde snímky jsou. Jenže ona sedm let stará kniha je rozebraná. Tyto detaily však nic nezmění na tom, že *Hella* je v současné tuzemské literární produkci ojedinělým dílem.

Autor je publicista a kritik, editor webu ČT art.

Alena Machoninová: *Hella*
Maraton, 264 stran

Pokud jste v článku našli chybu, napište nám prosím na opravy@respekt.cz.

Mohlo by vás zajímat